

Erős Vilmos

SZEKFŰ – ÁRNYAK ÉS VITÁK

Székfű Gyula és nemzedéke a magyar történetírásban. Szerkesztette Paksa Rudolf, Argumentum Kiadó – Eötvös József Collegium, Budapest, 2007, 198 oldal, 1500 Ft

Az itt ismertetendő kötet a 2005. október 6-án, az Eötvös Collegiumban rendezett konferencia előadásait teszi közzé. A konferencia apropóját Székfű Gyula halálának 50. évfordulója adta, a rendezők ennek kapcsán gondoltak arra, hogy a Székfű (illetve részben Hóman Bálint és még kisebb részben Mályusz Elemér) életművét elemző különböző előadásokkal kellene megemlékezni a nagy történésről. Megjegyzendő, hogy a kötet és a konferencia címe meglehetősen, ugyanis Székfűn kívül érdemileg csak a jelzett két történésről esik (töredékesen) szó. Így a konferencia (és a kötet) meglehetősen eklektikusra sikerült, jobban lehetett volna az utóbbi évek Székfű-kutatásainak eredményeire koncentrálni, ha kizárólag róla esik szó. Ehhez persze meg kellett volna hívni a Székfűről nemrégiben többet publikáló Dénes Iván Zoltánt, Miskolczi Ambrust, Trencsényi Balázst, Lackó Miklóst, Gyurgyák Jánost, ifj. Bertényi Ivánt és másokat. Őket feltehetőleg részben azért nem hívták meg, mert kritikusak, sőt inkább elutasítók Székfű történetírói-ideológusi munkásságát illetően, pedig az „audiatur et altera pars” mindenképpen emelte volna a konferencia színvonalát, de a vitára való nagyobb ösztönzéssel feltétlenül érdekesebbé tette volna az amúgy kissé ellaposodott konferenciát (és kötetet).

A következőkben röviden ismertetem a konferencián elhangzott előadásokat, illetve az azokhoz fűzött észrevételeimet. Az ismertetés történhetne a székfűi életút menetét követve is (tehát az életúthoz kronológiailag köthetően, azt kronológiailag követve), azonban ebben nagy hangsúlyi különbségek vannak, s némely tanulmányok ebbe alig sorolhatók be, ezért a kötetben lévő, illetve a konferencián elhangzott sorrendet követem.

Az első tanulmány szerzője Gergely András, aki lényegében Székfű és a népi mozgalom, Székfű és a népi gondolat kapcsolatát elemzi. Mint ismeretes, Gergely a nyolcvanas években már írt egy érdekes és igényes tanulmányt Székfű és Németh László kapcsolatáról,¹ s most részben a korábbi elgondolásait terjeszti ki Székfű és a népi gondolat, Székfű és a népi írók átfogó elemzésére. Ez szerinte egyébként a húszas évek végétől (kb. a Bartha Miklós Társaság megalapításától) elemzendő és nyomon követhető probléma a székfűi életműben, amelynek fő elemei *A turáni szláv parasztállam*, *A mai ifjúság korosztályai* és egyéb cikkek. Fontos további szakasz a harmincas évek, amikor is Székfű a Budapesti Hírlapban, a Korunk Szavában és a Magyar Szemlében több cikkben is szem-

¹ GERGELY András: *Németh László vitája Székfű Gyulával*, Valóság 1983/1., 47–63.

besül a népi írók által körvonalazott történet szemléleti, történetpolitikai és irodalmi koncepcióval. Külön epizód a negyvenes évek első fele, amikor a Magyar Nemzet hasábjain vagy a Népszavában heves viták folynak Szekfűnek a parasztságról és a népi kultúráról vallott nézeteiről. Gergely végső konklúziója ebben az ügyben az, hogy Szekfű történetírói-ideológusi működésével alapvetően a hivatalos, az „első Magyarország” pozícióját képviselte és védelmezte, amely így – bár megfigyelhető közeledési törekvések (például a középosztálynak a parasztságból való felfrissítésének ügyében) – lényegileg szemben áll a harmadik reformnemzedéket képviselő népi mozgalommal (a második a századfordulótól felbukkanó liberális, polgári-radikális alternatívával), s ezért a közöttük lévő ellentét alapvetően kibékíthetetlen.

Megjegyzendő, előadásának szövege alapján úgy tűnik, hogy Gergely András alapvetően a népiek oldalán áll (lényegében 1983-as tanulmányában is Németh László kultúrnemzeti pozíciója tűnik pozitívabbnak számára Szekfű államnemzeti felfogásával szemben). Viszont itt rögtön felvetődik, hogy előadásából hiányzik például Szekfű és a szintén népi író Szabó Zoltán, Kovács Imre, részben Boldizsár Iván és persze Keresztury Dezső kapcsolatának vizsgálata, s hallgat Gergely mondjuk Szekfű és Karácsony Sándor viszonyáról is. Szabó Zoltánékkal Szekfű alapvetően jó kapcsolatot tartott fenn (elismerte, sőt néha harcostársainak tekintette őket – és hasonlóképp gondolták ezt Szabóék is), másrészt Gergely nemigen említi, hogy Szekfű részben azért is idegenkedett a népi gondolattól, mert az alkalmanként (Féja, Veres Péter, Kodolányi stb.) a fajelmélettel és a szélsőjobboldallal kacérkodott (Gömbössel, Imrédyvel; lásd erről *Az értelmiségiek átállása* című, már az ötvenes években írott cikkét), tehát igencsak kérdéses, hogy valódi reformprogramot, reális alternatívát fogalmazott-e meg az ún. első Magyarországgal szemben.

Megítélésem szerint téves, de mindenképpen vitatható Gergelynek az a megállapítása, hogy Szekfű egyfajta szcientista arisztokratizmusból utasította volna el a népiek (sokszor népszerűsítő eszközöket – így a rádiót is – igénybe vevő) felvetéseit, s hogy így konzervativizmusának eszmei alapja a 19. századi pozitivista tudományfelfogás, amely feltétlenül hisz az „egyedül helyes”, objektív igazságban. Mert az bizonyos, hogy Szekfű nem a 19. századi pozitívizmus folytatója vagy követője (hányszor is utasította ezt el? érdemes megnézni a *Három nemzedék* második kiadásának bevezetőjében a történetírás/tudomány homiletikus elemeiről írottakat), sokkal inkább a szellemtörténet képviselőjének tekinthető, amelyet Csécsy Imre meg éppen önkényes, szubjektivista konstrukciói miatt kritizált élesen. Másrészt nem lehet kétségünk afelől, hogy a népiekkel kapcsolatos kritikája sokszor a nemzeti romantikus iskolával érintkező politikai eseménytörténet jegyében fogant, amelyet alkalmanként Szekfű joggal tett gúnyolódás tárgyává és nézett le.²

A következő tanulmányban Rész Imre Szekfű Gyula és Ernst Molden osztrák történetész kapcsolatát vizsgálja. Molden munkásságának elemzése azért is fontos, illetve a

² A historiográfiai koncepció hiányáról lásd ERŐS Vilmos: *Látomás és indulat a szekfűológiában. Válasz Miskolczy Ámbros: Csoportkép történetészekkel* című írására, *Aetas* 2004/4., 312–321.

Szekfűvel való együttműködése is ennek okán vetődött fel, mert a konferenciát rendező Eötvös Collegiumnak volt a tanára – többek között Szekfű javaslatára – az 1910-es években. Tevékenységének, kapcsolatainak elemzése így az Eötvös Collegium életébe való mélyebb bepillantásra is lehetőséget nyújt. Ezen felül adalékokkal szolgál például Szekfű és az Institut für die Österreichische Geschichtsforschung viszonyára is. Molden és Szekfű pályája – az előadó szerint – 1945 után válik el végképp, amikor az osztrák történész Alpachba települ (itt kaptak helyet a neves, Európa-gondolatot népszerűsítő szabadegyetem konferenciái), míg Szekfű a keleti, szovjet típusú demokráciát igazolja műveivel.

Fontos kérdéseket feszeget Újváry Gábor előadása, amely Hóman Bálint és Szekfű Gyula kezdetben párhuzamos, később elváló életútját, történetírói működését elemzi. A kérdés/probléma roppant fontos, hiszen Szekfű Hómanhoz³ való viszonyának kulcsjelentősége van életművének értelmezése szempontjából. Újváry jelentős filológiai apparátust mozgósítva tárja fel fiatalkori indulásuk párhuzamait, majd együttműködésüket a *Magyar történet*, *A magyar történetírás új útjai*, az *Egyetemes történet* szerkesztése, a *Magyar Szemle* vagy például a *Szent István Emlékkönyv* kapcsán. Hozzá lehetne tenni ehhez, hogy az Egyetemi Könyvtár Bisztray Gyula-hagyatékában több további dokumentum található Hóman és Szekfű viszonyára vonatkozóan. A leginkább érdekes és a legtöbb az *Egyetemes történet* valamint a *Magyar történet* angol és francia fordításának, helyesebben változatának ügyében. De mélyebben elemezhető lett volna akár a *Magyar történet* korabeli fogadtatásáról alkotott véleményük is, amelyről levelezésük számos adalékkal szolgál (például hogy a protestáns kritikákkal szemben katolikus egységfront kialakítását tervezték). Igen érdekesek és fontosak Újváry utalásai/fejtegetései Hóman németellenességéről, amelyet leginkább a harmincas években kiadott *Königreich Ungarn* című kötet kiadása körüli bonyodalmak jeleznek. A dokumentumok világosan bizonyítják, hogy nem olyan egyszerű Hóman Bálint németbarátságának kérdése, hiszen számos esetben fellépett a német tudományos és politikai behatolási törekvésekkel szemben. (Ezt bizonyítja egyébként a harmincas évek végén még a Deér Józseffel való együttműködése is, aki – levelezésük tanúbizonysága szerint – részben Hóman ösztönzésére, de mindenképpen egyetértésével írja meg a Brachmann, illetve a nemzetiszocializmus elleni cikkeit.⁴) Lényegében ismert adatok alapján járja körül Újváry az 1943-as Szekfű–Hóman összeütközés tényeit, ebből csak a Hóman–Mályusz ügyel kapcsolatos, ma már szintén ismert tények elemzése, illetve ismertetése hiányolható.⁵ Újváry talán legfontosabb következtetése kettőjük viszonyát illetően az, hogy bár Szekfű azzal vádolta Hómant: végzetesen belekeveredett a politikába, ő maga (bár közvetlen pártpolitizálásba nem bocsátkozott) jóval inkább politikus alkat volt, sőt munkáiban is jobban érvényesítette az aktuális szempontokat, mint

³ És általában a történészekhez, pl. még Eckhart Ferenc, Deér József, Váczy Péter, de akár Hajnal István, Károlyi Árpád nevét is említhetnénk.

⁴ Vö. ERŐS Vilmos: *A Szekfű–Mályusz vita*, Csokonai Új História Könyvek, Debrecen, 2000. Deér vonatkozó munkái újból megjelentek: DEÉR József: *Királyság és nemzet (Tanulmányok 1930–1947)*, Attraktor, Mária-besnyő–Gödöllő, 2005.

⁵ Vö. ERŐS: *A Szekfű–Mályusz vita*.

Hóman. Ez a megállapítás természetesen roppant mód vitatható – nem az persze, hogy Szekfű politizált történészi műveiben, hanem az, hogy Hóman Bálint „a szakmát és a politikát tökéletesen külön tudta választani” (58). Igencsak kérdéses Újváry végső konklúziója is, mely szerint bár Szekfű a politikai „körülállások”-kal jobban tisztában volt, erkölcseleg ő is sokszor vétett az általa vallott keresztény elvek és kötelezettségek ellen. (Itt, úgy tűnik, leginkább Szekfű 1945 utáni működésére gondol a szerző.) Persze nem Szekfű „tisztára mosását” követelem, hanem pusztán kérdezem: mi az a magas erkölcsi piederestál, amelyről ezt meg kívánjuk ítélni, és ez történészi feladat-e? (Újváry is elintézettnek gondol⁶ eddig még egyáltalán el nem intézett dolgokat, például Szekfű 1945 utáni tevékenységének beható feltárását, amit eddig még senki nem tett meg.)

Igen érdekes, sőt több vonatkozásban egyenesen revelatív Újváry tanulmányának függeléke, amelyre korábban Miskolczy Ambrus is hivatkozott, s amely a szellemtörténet egyik két világháború közötti vezető teoretikusának, Thienemann Tivadarnak az 1983-as visszaemlékezéséből közöl részleteket. Ennek néhány kitétele egyenesen megdöbbentő, s igencsak legitimálja azokat az újabban – a legerőteljesebben talán a német medievista, Johannes Fried által⁷ – felvetett nézeteket, miszerint a forráskezelés egyik legfontosabb előfeltétele az „emlékezetkritika” kell hogy legyen, azaz például annak rögzítése, hol, miként de főként miért (milyen célból, motívumból) konstruál, felejt, torzít az utólagos mentális rekonstrukció.

A visszaemlékezésben ugyanis Thienemann Szekfűnek szinte egész pályafutásáról áttekintést ad (részben a pályatársakról, Hómanról is), s pályakezdésében, *A száműzött Rákóczi* idejéből azt emeli ki, hogy a század elején Szekfű egyfajta művészies, bécsi német íróvá fejlődik, akire talán Schopenhauer pesszimista filozófiája hatott leginkább, s akinek így „fin de siècle” életérzése egyenesen Freud *Das Unbehagen an der Kultur*-jával mutat párhuzamokat. (Eddig semmi baj, mintha Schorskét olvasnánk.) A leginkább meghökkentő azonban a Minerva alapítására történő visszaemlékezés (amelyben Thienemann maga is részt vett). Szerinte ugyanis ez a fajta szellemtörténet egyenesen fajelméleti, biológiai-determinisztikus alapozottságú, s így a folyóirat fő célkitűzése az idegennek tekintett Nyugattal szemben a nép, faj, magyarság és a falu domináns jellegének kidomborítása a magyar szellemiségben. A fajiságra való apellálásban különösen két tanulmányra, Szekfűre és Horváth Jánosra hivatkozik, a következőképpen:

„Mikor a Minerva folyóirat megindult, Horváth a »Fajkérdés a magyar irodalomban« című kéziratát adta. Szekfű pedig »Faji sajátságaink a gazdaságtörténet tükrében« szintén magyar fajról beszélt. A magam gondolkodása ezzel a faji mitológiával eleve szembehelyezkedett [...] Akkoriban még nem láttam tisztán, hogy a biológiai determinizmus [sic!]⁸ micsoda szégyenteljes katasztrófális csapást fog mérni az emberiségre, de az akkori magyar közhangulatban már erősen bele volt oltva az antiszemita gondolat. Nem volt elfelejtve, hogy Kun Béla 15 népbiztosa közül 13 volt zsidó.”

⁶ Mintha ugyanezt tenné Ress Imre is korábban idézett kijelentésében.

⁷ Johannes FRIED: *Der Schleier der Erinnerung. Grundzüge einer historischen Memorik*, C. H. Beck, München, 2004.

⁸ Újváry kiemelése – E. V.

Ma már egyenesen megdöbbenőnek tűnik, hogy Szekfűék egykori pályatársa *A magyar bortermelő lelki alkatát* (mert könyv alakban ilyen címmel jelent meg a szóban forgó tanulmány) fajelméleti, a biológiai determinizmust hirdető munkának tartja. Holott egyszerűen csak fel kell ütni az ebben az időben keletkezett *Történetpolitikai tanulmányokat*, amelyben a népfaj fogalmának meghonosítását sürgeti Szekfű, s amely a magyarságot sokkal inkább történeti, mint biológiai-etnikai egységként értelmezi. De ugyanez a helyzet *A magyar bortermelő lelki alkatával* is, hiszen ott meg kell nézni, mit tart Szekfű a magyarság faji sajátosságának, ami a bortermeléshez kapcsolódik: az antikapitalisztikus tehetséget, amelyet szerinte neveléssel meg kell és lehet változtatni, tehát ez történeti jellegű. Hol itt a fajelmélet?

Jóval inkább megfontolandó az, amit Thienemann Szekfű 1945 utáni tevékenységéről ír, amelynek alapján nem olyan egyszerű a Rákosiéknak való behódolás kérdése. Thienemann szerint ugyanis Szekfűt Tildy lemondása után államelnöknek kívánták kinevezni, ő azonban Moszkvában a nyugati diplomaták társaságában (!) jól, de legalábbis jobban érezte magát, mint itthon, nem akart hazajönni, s ezért Rákosiék igencsak megorroltak rá.⁹

A kötetben szereplő tanulmányok sorrendjét felborítva együtt említem Molnár Antal és Papp Barbara írásait, mivel mindketten Szekfű életművének katolikus vonatkozásait taglalják. A kérdés azért is fontos, mert a Szekfűvel foglalkozó irodalom (jelen sorok íróját is beleértve) mindezt meglehetősen mostohán kezelte, pedig ennek alapvető jelentősége nyilvánvaló, s valóban új szempontokkal gazdagítja az interpretációt. Ebben a tekintetben nagy jelentőségű Molnár Antal írása, aki Vanyó Tihamér pannonhalmi hagyatékában talált majd félszáz Szekfű-levelet, s nagyrészt ennek alapján rekonstruálta a két történész kapcsolatát. Különösen értékesek Szekfűnek a Regnum egyháztörténeti évkönyv, illetve a Regnum Egyháztörténeti Munkaközösség szervezése körül játszott szerepére vonatkozó információk. Vagy például Szekfű 1935-ös levele, amelyben – a szerző szerint – hosszasan boncolgatja a keresztény erkölcs és államrezon viszonyát, s amelyet – mondjuk egy függelékben – szívesen olvastam volna akár teljes terjedelmében is.

Papp Barbara általában foglalkozik Szekfű és a katolicizmus viszonyával, illetve főként arra koncentrál, hogy történetírásában, az egyes korszakok és egyéniségek megítélésében hogyan csapódik le az említett szemlélet. Sajnálatos, hogy kevésbé tért ki az 1925 előtti időszakra, pedig *A száműzött Rákóczi* botrányos recepciójában vagy az Új Nemzedékben megjelent cikkeiben ez alapvető kérdés. De említeni kellett volna a nemrégiben felfedezett és publikált *Rövid magyar történetet* is, hiszen – mint az Frank Tibor vonatkozó ta-

⁹ „Mikor otthon Tildy lemondott – írja Thienemann – logikus volt, hogy a magyar állam moszkvai követét válasszák államelnöknek. De Szekfű nem akart hazajönni. Cinikus módján azt találta mondani: »Itt legalább tisztességes emberekkel érintkezem.« Ezt otthon Rákosiék rossz néven vették, és azon dolgoztak, hogy hazarendeljék” (76). Megjegyzem, Thienemann szövegéből világos, hogy Szekfű a tisztességes emberekben itt a nyugati diplomatákat érti, amiből (több más egyéb bizonyíték mellett, amit nem itt kell felsorolnunk) egyértelmű, a sokat emlegetett (Ress Imre által is felidézett) keleti demokrácia mellett sokat megöröszött a nyugati demokrácia iránti szimpátiájából.

nulmányaiból kiderül – annak eredetileg számba vett angol fordítója (aki így jól ismer- te a szöveget) a szellemtörténeti alapállás mellett éppen a mű (számára egyébként nem zavaró) katolikus elkötelezettségét emelte ki. Papp részletesen elemzi Szekfű Szent Ist- ván-képét, a középkorról, Mátyásról, Bonfiniról, a reformációról, Pázmányról, Beth- lenről, Rákócziról, Széchenyiről, Zichy Nándorról vallott nézeteit. Előadásának – kis- sé teátrális módon – mégis az a konklúziója, hogy Szekfű számára nem a katolikus el- kötelezettség a végső értékmérő, hanem inkább az udvarhűség és az aulikus (tehát Habs- burg-párti) beállítottság. Például Bonfini, Mátyás, de legfőképpen Rákóczi esetben igaz ez, akik bár katolikusok voltak (Mátyás és Bonfini mi más is lehetett volna?), Szekfű mégis kritikus, távolságtartó velük szemben. Hiányzik Papp Barbaránál a Mályusszal va- ló (részben protestáns–katolikus ellentétből fakadó) vitára utalás, s kissé komikus, hogy *A nemzetiségi kérdés rövid története* tanulmány címét többszöri nekifutásra sem sikerült helye- sen idézni.¹⁰

Szekfűnek a török korra vonatkozó felfogását elemzi Őze Sándor, akinek tanulmá- nya a leggyengébb a kötetben. Pedig írásának bevezető részében (mint oly sokan tették már) megrója a historiográfusokat, mert anélkül szólnak e kérdéshez, hogy a hódoltság korának „szakemberei”, kutatói lennének. Nézzük, mit tud a „szakember”.

Mindenekelőtt hosszasan és unalmasan idézni *A száműzött Rákóczi*ból, illetve egyéb művekből, már untig ismert szövegrészleteket, mindenféle kommentár, értelmezés, elemzés nélkül. Szövegének összecsapottságát csak fokozzák a logikai és kronológiai buktatókkal teli fejezetcímek. Például az egyik a *Mi a magyar?* elemzését ígéri, de aztán ezt egy rövid oldalon elintézve csak a következő, a háború utáni Szekfű-recepciót fel- idézve tudatja, hogy tulajdonképpen csak Szűcs Jenőt (szintén unalomig hosszasan) idézve van erről a kérdésről mondanivalója. Kissé komikus, ahogy Őze többször ne- kirugaszkodik *A nemzetiségi kérdés rövid története* című tanulmány felidézésének, legtöbbször „Magyarország nemzetiségei”-ként aposztrofálva azt, s szerinte Dénes Iván Zoltán *Szekfű Gyula és a magyar konzervatív hagyomány* című tanulmánya is *A realitás illúziójában* jel- lent meg.¹¹

Amúgy Őze korrekten utal arra (bár semmi újat nem mond ezzel s új forrásbázist sem mozgat meg), hogy Szekfű *A száműzött Rákóczi*tól kezdve kialakítja a nagymagyar, du- nántúli, európai módon magyarról alkotott koncepcióját. Ebben a törökkel való bár- milyen szövetségkötési szándék, általában persze a török kor pusztításai, illetve a magyar történelem keleti kapcsolatainak értékelése negatív.¹² Itt-ott persze vannak inkább tak- tikai módosulások, például *A magyar állam életrajzában*, de leginkább a *Mi a magyar?*-ban megjelent tanulmányában, de Szekfű lényegében élete végéig tartotta magát a Doma- novszky Sándor által oly fejcsóválva fogadott álláspontjához. Ugyanezt tette, folytatta azután – különösen a hetvenes évektől – a Kosáry–Szakály-iskola is. Őze tanulmányának

¹⁰ Ugyanez a helyzet Őze Sándor írásában is.

¹¹ Valójában lásd DÉNES Iván Zoltán: *Az önrendelkezés érvényessége*, Magvető, Budapest, 1988, 196–210.

¹² Őze meg sem említi olyan alapvető, a török korszakkal foglalkozó Szekfű-tanulmányokat, mint például *A török korszak történetpolitikai értékelése* (Keresztény Politika 1923, 597–604) vagy *A hódoltság korabeli török történet- írók* (Történeti Szemle 1916, 321–353, 449–479).

lehet persze némi pozitív hozadéka is. Hosszasan idézi például Szűcs Jenő elemzését a *Mi a magyar?* című kötetről, különösen Szekfű tanulmányáról, s ma már inkább megdöbbenő, hogy az a Szűcs Jenő, aki a nemzeti problematikában való vitában a fogalmi tisztázás igényével lépett fel, micsoda fogalmi zűrzavart keltett. Ő ugyanis – mint ez az Őze által idézett szövegrészletből egyértelmű – a Szekfű által művelt nemzeti jellemtant a német völkisch romantika, a Volksgeistről szóló ideológia termékének tartja. Elismeri persze a népfrontos – a parasztság felé tett – gesztusait, de ezzel meg Szekfűék (legalábbis Szűcs szerint) egy harmadikutas nacionalizmus bűnébe esnek. Elképesztő az a fogalmi zűrzavar (ami nyilvánvalóan a szellemtörténetről kialakított historiográfiai koncepció hiányából fakad), hiszen nemhogy Szekfű, de még a tőle jóval inkább jobbra álló Hóman Bálint sem hódolt be a völkisch romantikának,¹³ sőt elkeseredett harcot folytatott ellene. (A Mályusszal való szembeszegülés is ebből eredeztethető.) Azt pedig egyenesen el kell felejtetni, hogy Szekfű harmadikutas lett volna, mert akkor mivégett zajlott a Németh Lászlóval és a népiekkel folytatott számos vita, aminek a felfejtése persze számos további kutatást igényel, de amelyekből világosan kiderül, hogy a nép fogalmával (s a népi nemzettel) szemben Szekfű alapvető történeti, történetpoltikai fogalmi bázisa a nemzetre, a politikai nemzetre és az ezzel egyenlő „szentistváni állam” koncepciójára épül.¹⁴

A kötet két utolsó tanulmánya szintén fiatal, pályakezdő kutatók munkája. Papp István (némi túlzással, hiszen korábban alapvetően szakmai kérdésekről volt szó) a Szekfű–Mályusz vita utolsó fejezeteként minősíti Mályusz 1945-ös népbírószági tárgyalását, illetve igazolását.¹⁵ Érdekesekek az új adatai, amelyek részben ekkor is Szekfű nobilis magatartását (és Mályusz – a szerző szerint – körmönfont védekezését) tanúsítják, de korábbi megállapításokhoz képest sok újat nem tudnak mondani, igaz, ezzel az igénnyel a szerző sem lép fel.

Baráth Katalin tanulmányában pedig Szekfűt elsősorban retorikai szempontból vizsgálja s (jelen sorok szerzőjét is felidézve) arra szólít fel, hogy haladjuk meg a korábbi (politikai-ideologikus, identitásokat megalapozó?) szempontokat. Bár felvetései némelyikével (a depolitizáló szándékkal) egyetértek, úgy gondolom, hogy a Szekfű-hagyaték feldolgozása még számos probléma tisztázásához lehetőséget és feladatot ad, így azután hosszú az út még odáig, amikor csupán Szekfű szövegeinek retorikai alakzatait és fogásait fogjuk elemezni. Egyébként részben meggyőzőek Baráth fejtegetései Szekfű szövegeinek többnyire parancsoló, kategorikusan állító, a Bibliára utaló, jeremiádaszerű, klasszicizáló jellegéről. Nagy kérdés viszont, hogy egy régóta alapvetően hiányzó s legutóbb Gyurgyák János által (joggal) igényelt¹⁶ Szekfű-monográfia elkészítése ezen a fo-

¹³ Vö. ERŐS: *Látomás és indulat...*

¹⁴ Vö. ERŐS: *A Szekfű–Mályusz vita*; ERŐS Vilmos: *Verbiage, sorvezetővel. (Válasz Bolgár Dánielnek)*, BUKSZ 2007/1., 3–7. Harmadikutas felfogásról – véleményem szerint – Szabó Istvánnál beszélhetünk. Számos dokumentummal bizonyítottam ennek alapvető voltát a debreceni történésznél, lásd *A harmadik út felé. (Szabó István történész cikkekben és dokumentumokban)*, Lucidus Kisebbségkutatás Könyvek, Budapest, 2006.

¹⁵ Megjelent még PAPP István: *A Mályusz Elemér elleni politikai rendőrségi vizsgálat 1945-ben*, Kommentár 2006/4., 70–79.

¹⁶ Vö. GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*, Osiris, Budapest, 2007.

galmi bázison lehetséges-e. (Hiszen Baráth Katalin is – ez is egyfajta retorikai fogás persze – csak a *Három nemzedék V.* könyvét választotta ki fogalmi hálója érvényességének reprezentálására.)

A fentiekhez hozzátartozik, hogy a szóban forgó konferencián jelen sorok szerzője is részt vett, sőt előadást is tartott. A konferencia szervezői jelen kötet összeállításakor úgy gondolták, hogy előadásomat nem kívánom tanulmány formájába átdolgozni, így végül kimaradt a kötetből. E dolgozat megjelentetését a közeljövőben tervezem.

